

KOMÁROMI CSABA

Háború-s-ok(k) – Szántó György útja íróvá válásáig

Mert borzalom, meglátta, hogy a boruló ég roppant acélsisak, amelyből nincsen menekülés. Ez a végeláthatatlan acélbúra reáborult a földgömbnek egy nagy részére, és néhány milliányi kis acélsisak zörgött alatta egy új, még meg nem festett haláltáncban.¹

A „nagy háború” kitörésének centenáriuma rengeteg elfeledettnek vélt történetet tud előtérbe hozni, képes rájuk új fényt vetni egy egyre átláthatatlanabb kaleidoszkópon keresztül. A magyar írók részvételét vizsgálva több különböző szerepet vélünk felfedezni: voltak, akiket mint ellenséges ország állampolgárát külföldön internáltak; voltak, akik még diákként vagy kezdő íróként közvetve élték át a hátszági purgatóriumban az addig elképzelhetlent; voltak, akik különböző lapok haditudósítói-ként informálták a közvéleményt; voltak, akik alkalmatlannak bizonyulván folytatták hivatásukat, és voltak, akik a harctérre kerültek. Hősi halált haltak, vagy betegség folytán rabkórházban hunytak el. És voltak, akik (miként a hazatért katonák többsége) megsebesültek.

Szántó György az 1950–60-as évek igen népszerű ifjúságiregény-írója,² ez utóbbiak közé tartozott. Az ő háborús történetét kísérlem meg felvázolni az alábbiakban.

1893-ban a Trecsén melletti Vágújhelyen³ asszimilálódott zsidó értelmiségi családban született. Édesapja, az esztergomi születésű Szántó Zsigmond magyar–német szakos gimnáziumi tanár,⁴ akit négy év múlva a bánáti, Temes-parti Lugos állami

¹ SZÁNTÓ György, *A kék lovas*, Arad, Genius, 1924.

² Legnépszerűbb, több kiadást megért ilyen művei közé tartozik: *Az aranyágacska*, *Az Alapiak kincse*, *Mozart kutyája*. Elfeledett íróink közé tartozik, akit nem kezel helyén irodalomtörténet-írásunk, és semmiképpen sem aposztrofálható pusztán ifjúsági íróként. Ezt jelzi az a tény is, hogy mind a mai napig szinte csak az a két jeles irodalomtörténetész publikált róla, akik évtizedekkel ezelőtt segédkeztek egyes művei újbóli sajtó alá rendezésében. Lásd legutóbb: POMOGÁTS Béla, *Történelmi tablók mestere. Szántó Györgyről*, *Múlt és Jövő*, 2011/3, = http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/1438/ [2014. 08. 22.]; FRIED István, „*A szellem sobasem lebet vak*”. *Szántó György idézése*, *Helikon*, 2011/19 = http://www.helikon.ro/index.php?m_r=2700 [2014. 08. 22.]; valamint lásd: PUSKEI Péter, *Szántó György, aki nem „Gyuri bácsi”*, *Nyugati Jelen*, 2011. szeptember 28. = http://www.nyugati jelen.com/allaspont/szanto_gyorgy_aki_nem_gyuri_bacsi.php [2014. 08. 22.]

³ „Hálát adok a sorsnak, hogy ebben a kis tót–zsidó fészekben születtem, innen hoztam magammal mindent, ami szép volt bennem és lázadás a mindennapiság ellen, ami nagyvonalúság volt és tisztultság, amiért érdemes volt megszületnem és szenvednem, amiért érdemes volt élni.” (SZÁNTÓ György: *Elillant évek*, [Nagyvárad], „Uj Erdélyi Könyvek” kiadása, 1940, 19. – A továbbiakban: *Elillant évek*.)

⁴ Szántó Zsigmond (Esztergom, 1861–Budapest, 1934) „egyetemi professzor is lehetett volna, de ő csak vidéki tanár maradt, aki negyvenéves szolgálata idejéből egyetlen napot sem mulasztott el.” (SZÁNTÓ György, *Weimari armjáték – A beszélő festmény*, Bp., Magvető, 1963, 273.) Írói ambíciókat is

főgimnáziumába helyeznek. Egyetlen gyermeke, akit az apa tanít a magyarórákon, ugyanebben az iskolában érettségizik, s itt, történelemtanára, Szentpétery Imre⁵ oltja belé azt a világra nyitottságot, amelyet majd írói alkotásaiban és módszereiben fog-nak olvasói viszontlátni. A magyar–román nyelvi környezetben a különböző nemzeti-ségek egymás mellett élésének pozitív példájaként számos román baráttra tesz szert, köztük Traian Grozăvescua.⁶ Az általa tapasztalt kulturális miliőt így jellemzi *Csőd* című, kései, erősen önéletrajzi ihletésű regényében: „A tízperces szünetben egymás kezéből tépték ki a fiúk a Nyugatot.”⁷

Érettségi után a budapesti Királyi József Műegyetem építészet szakára nyer fel-vételt. Hat befejezett félév van mögötte, amikor elérkezik a kataklizma. A háború kitörésekor már júliusban bevonul katonának; a közvéleményen, s különösen a fia-tal, katonarérett férfiakon uralkodó kezdeti lelkesültség Szántón is végigszágul:

Abbáziából⁸ jöttem, ahol egész nap üvöltöttük a *Prinz Eugént*, szerbeket ejtettünk le a Quarnero kávéház meglehetősen magas teraszáról, nap után lestem a plakátokon, mikor mozgósítják már az én korosztályomat, és amikor az egyikén megjelent a kilencvenháromas évszám, boldogan robottam haza, hogy bevonuljak a székesfehérvári tízes huszárokhoz. Ide szólott szolgálati jegyem.⁹

A háború kitörésekor bevonultam a székesfehérvári 10. közös huszárezredhez mint ön-kéntes, innen helyeztek át a lugosi 8. honvéd gyalogezredhez, majd a harctéren a 3. honvéd gyalogezredhez. A gorlicei áttörésnél [tehát valószínűsíthetően 1915. május 3-án, vagy az azt követő napokon – K. Cs.] srapelgolyó vakított meg jobb szememre, önálló akciómért nagy ezüsttel tüntettek ki, majd hadnagyi ranggal nyugdíjaztak. Kiléptem a műegyetemről és régi vágyamnak engedve a festői pályára léptem.¹⁰

Arról az eseményről, amely a továbbiakban alapvetően meghatározta az életét viszonylag szűkszavúan számol be önéletrésében:¹¹

A villamos a Ringre kanyarodott, én pedig újraéltem a nagy támadást, amellyel rohamra z-ettem egész ezredemet. Előttünk halott bosnyákok rajvonalai, a századparancsnokok mind a fűbe haraptak, a zászlóaljparancsnokok sehol, a telefonvezeték széjjellöve. Elhatá-roztam magam. Szakaszomat rohamra indítottam, magunkkal ragadtuk a századot, a század

---

dédelgetett, de könyv alakban csupán bölcsészdoktori értekezése jelent meg: *Bajza József. Irodalomtörténe-ti tanulmány*, Esztergom, Nyomtatott Laiszky Jánosnál, 1884.

⁵ Szentpétery Imre (Középpalota, 1878–Bp., 1950) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja. Főleg oklevéltannal foglalkozott, publikált a Századokban és az Urániában.

⁶ Traian Nicolae GROZĂVESCU (Lugos, 1895–Bécs, 1927) tenor a háborúban az Osztrák–Magyar Monar-chia katonájaként szolgált. A budapesti Zeneakadémián folytatott tanulmányai után Kolozsvárott, majd Bécsben futott be komoly karriert az operaszínpadokon.

⁷ SZÁNTÓ György, *Csőd*, Bp., Magvető, 1955, 13.

⁸ Abbázia (ma Opatija, Horvátország) az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb tengerparti üdülőhe-lye lett Fiume kikötőjének, majd a vasút 1884-es kiépítésének köszönhetően. A társadalmi elit egy jelentékeny részét a szarajevói merénylet és/vagy a háború kitörésének híre ebben a városban érte, épp ezért Abbázia a „boldog békeidők” egyik sajátos jelképé vált.

⁹ SZÁNTÓ György, *Fekete éveim*, Bp., Gondolat, 1973, 291. (A továbbiakban: *Fekete éveim*.)

¹⁰ SZÁNTÓ György, *Önéletrajz*, Petőfi Irodalmi Múzeum (A továbbiakban: PIM) Kézirattár, V. 5790/250/1.

¹¹ Az először 1934-ben megjelent *Fekete éveim* a két háború közötti időszak, de talán nem merészség állítani, hogy az egész 20. század magyar nyelven írt önéletrésainak egyik legmagávalragadóbb, leghitelesebb darabja.

az ezredet. Az oroszok földszín köpenyeikben ezerszámra hömpölyögtek elénk. Pusztá kézzel megfojthattak volna, de ők felemelték kezeiket, miután a földbe szúrták szuronyos puskáik végeláthatatlan erdejét. A győzelem állati kielégülése vibrált végig idegemen, amikor jobb szememen valaki lecsavarta a villanyt. A puccerem azt mondta, hogy srápnelgolyó, egy orosz katona pedig lehajolt és felvette a földről a szemüvegemet. Jóságos mosollyal nyújtotta felém, ebben a mosolyban az volt: én nem akartam, igazán, nem én vagyok az oka. A feketeség azóta ott maradt a jobb szememen, a látélet szerint belső üvegtesti vérzés, a jobb szemem teljesen és gyógyíthatatlanul megvakult.¹²

A mellékelt dokumentumok szerint 1915 májusában a nyíregyházi barakk-kórházba kerül, ahol először állapítják meg hivatalosan, hogy nem lát, ezt jóváhagyja a lugosi honvéd pótzászlóalj október 11-én,¹³ decemberben hivatalosan is leszerelik,¹⁴ a tényt a Rendészeti Közlöny is feltünteti.¹⁵ Immár félvakon az egyetemen nem kezd bele új félévbe, s mint azt lelkében régóta dédelgeti – hivatásszerűen festeni kezd. A fővárosban lakik, itt éli át a háború végét, az őszirózsás forradalmat, a tömegben még a nagy példakép, Ady Endre temetésén is részt vesz. Később a kolozsvári román Opera díszlettervezői feladatait látja el. 1921-ben szülei már Aradon élnek (apját áthelyezik a helyi líceumba), menyasszonya is van, a második csapás ekkor sújt le rá:

[...] az ég kékjén néhány apró fekete pontot vettem észre [...] sehogy sem akartak beleilleszkedni a perspektívába, amelynek törvényeit én igen jól ismertem [...] Mintha valami át-létszó vízben úszkálnának. És egyre szaporodtak, rajokba sűrűsödtek, mintha homokszemeket dobált volna előttem valami forgószeél, egyre sűrűbben.¹⁶

Nem nagyon vannak kétségei, a fekete pontok időről időre visszatérnek és sűrűsödnek. Néhány magányos pillanatot kihasználva, homályosodó látásával, rítusszerűen elbúcsúzik a képeitől – először. Apjával, örök lelki társával, aki mindig segít neki a mérleg nyelvét helyrebillenteni, tisztázza saját helyzetét: „mi ketten egyek vagyunk, szóban, gondolatban, nevetésben, könnyekben, magyarságban és emberségben.”¹⁷

1921–22-ben Bécsben és Hamburgban próbálják „recehártyafooltozó” a lehetetlent, az ablatio retinae-t megállítani, visszafordítani. Örök sötétség borul rá.¹⁸ A végleges megvakulást hihetetlenül gazdag festői alkotókorszak előzi meg, erről így ír felesége, Brandeis Adél:¹⁹

---

¹² *Fekete éveim*, 8–9.

¹³ PIM Kézirattár, V. 5790/260/3.

¹⁴ PIM Kézirattár, V. 5790/260/4. – A 100 %-os rokkantság nyilvánvalóan azt is jelentette, hogy a II. világháborúban már nem sorozhatták be. De nem jelenthette azt, hogy megúszhatja a holokausztot, ezért 1944-ben Budapestről hazamenekül a háborúból kiugrott királyi Romániában lévő Aradra.

¹⁵ PIM Kézirattár, V. 5790/260/5

¹⁶ *Fekete éveim*, 25.

¹⁷ *I. m.*, 139.

¹⁸ A háborúban szerzett károsodás és a bal szem funkciója fokozatos csökkenésének, majd megszűnésének ok-okozati összefüggéséről konkrétan nem szólnak sem a dokumentumok, sem a művek. – Egy 1956-ból származó levél azt bizonyítja, hogy még 35, teljes vakságban töltött év után sem zárja ki a gyógyulás lehetőségét: segítséget kér a kiváló debreceni szemészprofesszortól, Kettesy Aladártól. Kettesy válaszevelét lásd: PIM Kézirattár, V. 5790/260/17.

¹⁹ Brandeis Adél (Arad, 1900–Budapest, 1980) minden tekintetben férjének igazi alkotótársa. Ő olvassa fel születő regényeinek forrásmunkáit, később gépeli kéziratait, korrektrúráz. Haláláig férje hagyatékának

Ez alatt a fél év alatt rengeteget dolgozott. Mintha érezte volna, hogy nincs sok ideje. Hajnaltól alkonytig a festőállvány előtt állt. Képei majdnem mind mitológiai tárgyúak voltak.²⁰ Ma úgy mondanák: novellisztikus tartalmúak [...] Ha festett, hangosan birkózott az anyaggal. Nyögött, szuszogott, még fel is kiáltott, mintha Herkules lenne, aki emberfeletti munkát végez. Így született meg Bécsben vagy 40 olajfestmény, s legalább 50 akvarell. Közben rézkarcolni is megtanult, és 10 karcból álló mappát készített, amelyet saját kis rézkarcnyomó gépén reprodukált.²¹

Vakon azonban képtelenség festeni. Még Hamburgban vásárolnak egy kis Adler-típusú írógépet. Pár nap alatt a tegnapi festő megtanul az írógéppel mondatokat formálni. Am a lélekben újra „herkulesi” küzdelmek zajlanak, évekbe telik, míg elfogadja élethelyzetének végleges aspektusait, míg elfogadja, hogy tud írni. Hogy íróvá tud válni.

Az Aradon letelepedő, és a Regát magyar irodalmi életébe lassan belesimuló Szántó írói munkásságának első darabjai²² is (igaz ez a festői életmű jelentős részére

---

gondos kezű ápolója. Meghitt, bensőséges kapcsolatukról így vall Szántó György: „[...] jólesett a tudat, hogy őt én tanítottam meg látni, szemeket neveltem magamnak benne. Azelőtt elment a vizuális dolgok mellett, az én festményeim át érkezett a vizuális életformák belső lényegéhez. Most pedig ő kötött össze a külvilággal, néhány szóval meg tudta tenni, amikor érdemes volt. És mégsem lett egyszerűen lelkem eszköze, hanem a maga külön lényével is megtanulta élni a dolgokat, pluszt adott ahhoz, amire én tanítottam és ez a plusz volt legtitkosabb örömöm. Ki érthette meg ezt? Sokat beszéltek kettőnk viszonyáról, de legjobb barátaink is csak sötétben tapogatództak, ha erről gondolkoztak, vagy erről esett szó. És amikor esetenül kérdezgettek, összemosolyogtunk Adéllal a mi külön világunkban, amelybe senki sem tudott behatolni sablonos, irodalmi vagy pszichológiai megfigyelésin át. Mit tudtak az emberek a mi titkos szavainkról, jeleinkről? Mit tudtak a mi lelkünk és értelmünk összefonódásairól, a mi jeleink titkos értelméről? Ahogy egymás mellett haladtunk, megilletődve nézték a furcsa pár romantikáját, csodálkoztak életvidám lényünk erején, amellyel hidat vertünk vakságom meredélyei felett. De ez volt az egész. Nem tudtak követni bennünket a mi igazi világunkba, mely számukra labirintus volt, a mi számunkra mesék erdeje, virágoskert és napsütötte rét. Hogyan is tudhatták, mint éljük együtt a hegedű regényét, mint sírunk, nevetünk ölelkezve és tréfálkozva egy kézirat felett, amelyet Adél hangosan olvas...” (*Elillant évek*, 16.); lásd még: ADAMOVIĆ Sándor, *Szemeket neveltem magamnak benne (Brandeis Adélról)*, Hargita Népe, 2005. február 25. = <http://www.hhrf.org/hargitanepe/2005/feb/hn050225.htm> [2014. 08. 22.]

²⁰ Szántó festményeit a II. világháború alatt a házuk melletti garázsban tárolták, mely egy Arad elleni légítámadás következtében megsemmisült 1944-ben. A bekövetkezett veszteségről *Homokóra* című, kiadatlan önéletrészletében így vall: „Látogatók jöttek, szánakoztak udvariasságból. Nem is figyeltem frázisaikra. Most sorakoztattam csak fel emlékezetemben, mit pusztított el itt az angol gyújtóbomba. Édesapám könyvtárát, melyet kegyelettel őriztem. A mi könyvtárunkat, melynek minden egyes könyvét dedikálták nekem íróházaim, húsz év alatt vagy hatszáz ilyen könyv gyűlt össze. És a festményeim, vagy száz darab olajfestmény, akvarell, színes ceruza, tusrajz, rézkarc. Ezeket egy szálgyál eltüntette a bomba gyújtóanyaga. Mindössze három festményem maradt meg anyám szobájában. Eppen a leggyengébbek közül valók.

Magam miatt nem sajnáltam ezt a száz képet. Hiszen csak fájt, hogy nem láthattam őket, ha pedig láthattam volna, talán elavulnak számomra, elméletben továbbfejlődtem ez alatt a húsz év alatt és sokszor elgondoltam, hogy most miket festenek. Témában is, stílusban is egészen más dolgokat. Adél, aki gondolatban együtt szülte velem képeimet, mint ahogy könyveimet, úgy állott ott némán, mint Niobé, aki sorra végigszenvedi gyermekei halálát.” (PIM Kézirattár, V. 5790/207, 307–308.)

²¹ SZÁNTÓ Györgyné, *Emlékfoszlányok*, PIM Kézirattár, V. 5790/273/2; a rézkarcnyomó prést említi MURÁDIN Jenő is: *Erdélyi magyar illusztrált könyvek 1918–1944*, Korunk 2001/7, <http://www.korunk.org/?q=node/6653> [2014. 08. 22.]

²² Az író korai köteteinek példányai manapság szinte beszerezhetetlenek, az aukciókon is igazi ritkaságnak számítanak.

is) gyakorlatilag folytonos reflexiók a háború okozta általános trauma, s ezen belül, valamint e mellett a személyes fogyatékoság nem szűnő jelenlétére. Szent Sebestyén vértanút,²³ a sebesült katonák védőszentjét idézi első regényének címe: *Sebastianus útja elvégeztetett*.²⁴ A regényben, melynek – az izmusok küzdelmeibe belefáradt – főhőse mielőtt megvakul, öngyilkos lesz, az író leszámol előző hivatásával, „kírja magából” a festőt. Ez a maga nemében és idejében páratlannak tekinthető (érdeklődésre ma is erősen számot tartó) kötet ugyanabban az évben jelenik meg (1924), amikor Szántó képzőművészeti alkotásaiból kiállítást rendeznek Aradon, Temesváron és Nagyváradon. Az ugyanezen évben Kóra-Korber Nándor grafikáival megjelenő novelláskötetének Erdély-szerzte csodált háromszínű, linóleummetszet-címlapja és címe (*A kék lovas*) valószínűleg nem csak az éles szeműeknek idézte meg Franz Marc²⁵ festő szellemiségét.

Ahogy a *Sebastianus*nak, úgy a közel harminc alkalommal, először 1933-ban kiadott *Stradivari* eseményeinek egy része is a háború éveiben játszódik. Érdeemes megfigyelni, hogy legalábbis e két szövegben az erotika, a szexus mennyire egybefonódik a borzalmakkal, a kéj hogyan próbálja semlegesíteni a kínt. Az élet, az *egész* hogyan arat diadalt a halál, a *csonkaság* felett.

És a világon minden pázrik most, csak az európai térkép egy kis része van örültekkel telve, akik nedves árkokban fegyvereket szorongatnak. A rémes őrjörgő pázrás kacagva küldi ide hírnökeket, két aranyoskék futóbogár szalad egymás hátán, két veréb szédül le a magasból egymáshoz tapadva, a lövészárkok mögött kunyhók állnak, ahonnan idehallatszik a kakas vad rikácsolása. Ez már szét pattant minden határt a gondolatok mesgyéjén, mint rothadt palánkokat.²⁶

A csatamezőn megvakult Heinrich von Schwarzenberg herceg szája egyfajta túlélés-ars poeticát ad az író:

Aztán megbékéltem abban a gondolatban, hogy mégis egész ember maradtam. [...] Érzem a vér lüktetését, kívánom a nőt anélkül, hogy kíváncsi volnék szemének, hajának, vagy bőrének a színére. A húsa kell nekem, a kemény, forró húsa, a lovaimat is végig fogom tapogatni, a kutyáim rámugrálnak majd, odahaza, az anyám meg fogja simítani a fejemet. Ha más nem maradt volna meg számomra, mint az anyám keze, ezért is érdemes lenne még élni.²⁷

Szintén 1924 hozza el számára a csodát. A látó korában napi szükségletként filmet néző, s később alkotásaiban a filmszerűséget számtalan alkalommal felhasználó író megismeri az új médiumot, a rádiót: „Mágikus szárnyak repítettek. Úsztam a fekete

²³ Sebestyénről készített festménysorozat Albert Weisgerber (1878–1915) német impresszionista, majd expresszionista festő, aki maga is háborús áldozat lett. Szántó – vallomása szerint – 8 képet festett a vértanú szentéről.

²⁴ A szerző kiadásában, Aradon megjelent regényről bővebben: BALÁZS Imre József, *Találtam egy könyvet. Szántó György első regénye, a „Sebastianus útja elvégeztetett”*. Holmi, 2004/11, 1429–1435; UÓ., *Az önreflexív művészregény változatai. Szántó György = B. I. J., Az avantgárd az erdélyi irodalomban*, Marosvásárhely, Mentor, 2006, 259–279.

²⁵ Franz MARC (München, 1880–Verdun, 1916) jelentős német expresszionista festő. Az állatbrázolás egyik fő mesterének tekintették. 1911-ben alapítója a Der Blaue Reiter nevű művészeti csoportnak. A világháború egyik legnagyobb csatájában esett el negyedmillió társával együtt.

²⁶ SZÁNTÓ György, *Sebastianus útja elvégeztetett*, Arad, szerzői kiadás, 1924, 54.

²⁷ SZÁNTÓ György, *Stradivari*, Bukarest, Kriterion, 1984, 304–305.

semmiben, robogás, vijjogás, Morse-jelek, recsegés és kattogás közepette. Boldogan szárnyaltam, éreztem, hogy itt a szemekre nincs szükség, itt egyforma lettem a látókkal.”²⁸ A rádió pedig lehetővé teszi a zene mindennapos, kényelmes hallgatását, ami alapvető hatással lesz rá, még születő műveinek tárgyválasztását tekintve is.

A következő évtől általa szerkesztett, mindössze öt számot megért Periszkop című lap szintén illeszkedik a háborús trauma művészetek általi feldolgozásának tematikájához (köztük például Szántónak a lapban megjelent, *Leféltre úr és a Tűzvarázs* című elbeszélése), sőt annak egészen egyedi, elhamvadásában pedig a megértés hiányáról tanúskodó megvalósulása.²⁹

Az 1928-ban könyv alakban világot látott a *Mata Hari*,³⁰ a háború egyik legismeretebb sztorijának talán első hazai szépirodalmi feldolgozása, és bár „kiderült, hogy a javán táncosnőről szóló regény a tárgyi ismeretek tudatlanságának valóságos orgiája”,³¹ a kritika nem egyértelműen elítélő.³² Egy igazi pacifista regényt alkotott, melyet átszó Spengler – az írónak magára szabott – kultúrpeszsimizmusa, amelyben „sikerült egész apparátusával megmutatni azt a papírmásé világot, melyet ma Európa jelent győzőivel és legyőzöttjeivel egyetemben.”³³ A halálra ítélt kémnő figurája és sorsa azóta is erősen foglalkoztatja a közvéleményt,³⁴ és valószínűleg a centenárium kapcsán újra az érdeklődés középpontjába kerül, mint a háború egyik „legemészhetőbb narratívája”.

Jelentős, erdélyi és partiumi lapokban megjelenő publicisztikájában, valamint alkalmi írásaiban sem tagadja meg önmagát, a festőség és az íráság, egyáltalán a művészetek közötti átjárhatóság foglalkoztatja minduntalan. És nem csupán teoretikusan, hanem inkább a művészegyen zsigeri élményein keresztül. Schedel (Toldy) Ferenc-

---

²⁸ *Fekete éveim*, 186.

²⁹ A folyóiratról lásd bővebben: KÁROLY Sándor, *Folyóirat az izmusok tengerén*, Igaz Szó, 1957/8, 297–302; SZABÓ György, GÁL István, „*Periszkop*” egy romániai folyóirat, Különlenyomat a Filológiai Közöny 1962. évi 1–2. számából, Bp., 1962; *Periszkop 1925–1926. Antológia*, összeáll., jegyz., bev. KOVÁCS János, Bukarest, Kriterion, 1979. Ezek az írások annak idején – többek között – azért készültek, hogy az anyaországi olvasók egyáltalán megismerjék ezt a rövid életű periodikát. Ma már a magyar művészettörténet mint az egyik legjelentősebb, jellegében avantgárdnak tekinthető, a nemzetközi avantgárd mozgalmakat közvetítő csatornaként tartja számon. Hozzá kell tennünk, hogy Szántó György életében és munkásságában ez a lap mégis csak egy epizód maradt, kicsi, de erős hidat képezve festői és írói munkássága között.

³⁰ A könyv első kiadásából az Erdélyi Szépművés Céh tagjai névre szóló ex libriszel ellátott példányokat kaptak Rohonyi Antal kötésében. A PIM Könyvtára éppen Móricz Zsigmondét (48. sz. példány, jelzete: B. 65. 628) őrizi. A kötetet Szolnay Sándor neves, a harcteret szintén megjárta erdélyi grafikus fametszeti illusztrálják.

³¹ *Fekete éveim*, 284.

³² „Szántó György művész, s amit ad, az leszűrt, kikristályosodott művészet. Ez a regénye, amellelt, hogy égő vádirat az emberi sötétség ellen, egyben élvezetes olvasmány s gyönyörű gondolatok, friss szépségű igazságok virtuóz stílussal megírt értékes gyűjteménye.” (KÁROLY Sándor, *Mata Hari*, Korunk, 1929/3 = <http://korunk.org/?q=node/4800> [2014. 08. 22.]

³³ SZENTIMREI Jenő, *Szántó György új regénye*, Erdélyi Helikon, 1928/8, 629.

³⁴ Mata Hari „valódi” története megismerhető a róla szóló művek mellett: TOLNAI Kálmán, *Hozzászólás, utolsó gyanánt = Mata Hari. Válogatott írások*, szerk. VARGA Katalin, Bp., Szépirodalmi, 1987, 185–198.

cel az alábbi szavakat mondatja el az erdélyi születésű Barabás Miklóshoz szólva: „Ha nem lett volna ön műfestész, regényíró lehetett volna. A mi Jósika bárónk sem tudná különbül leírni eme látványt.”³⁵

1928-ban a magyarországi Dante Kiadó három regényére³⁶ köt szerződést, a következő évben a marosvécsi Helikon is tagjává fogadja. A kis Adler beváltotta a reményt, az író megbecsültsége valóságá vált.

Szántó György élete végéig nem tudta elfogadni teljesen az őt ért háborús traumát. Ahogy utolsó, már posztumusz megjelent, a vak Miltont ábrázoló Munkácsy-festményről (!) szóló művében írja: „Mindig irtóztam a vakoktól. Még ma is elvászott tőlük a láthatatlan fekete fal, amikor osztozni kellene sorsukban. Kerülöm őket, mint ahogy már gyermekkoromban messze kikerültem, ha szembejöttek velem az utcán.”³⁷

Jóllehet szükségszerűen tagja volt a Vakok Szövetségének, sőt 1960-ban a vakok és gyengénlátók által igen nagy becsben tartott Louis Braille-emlékéremmel is kitüntették,³⁸ íróként (ahogy korábban festőként) a művészek világának egyáltalán nem „világtalan” tagjaként fogta fel önmagát. Ahogy egy korai, de már félvakon íródott levelében fogalmaz:

Mert én úgy látom és érzem, hogy minden csak arra való, hogy a művészetet táplálja – még maga az Élet is! Ne vess ki ezért, itt látom ennek a misztériumnak a megfejtését: a földi élet nem elégít ki bennünket, tehát egy másikat csinálunk, a Művészetet. Ahol minden szép szebb, ahol minden ember emberebb, ahol minden gyönyör már a fájdalom határán van, ahol százszor mélyebb minden.³⁹

Szántó György íróvá válásának folyamata egyike azon történeteknek, ahol az ember legyőzi a háborút. Sok ilyet kell találnunk ahhoz, hogy elhiggyük, ez valóban megtörténhet. „És láttam a sötétségben a világot, mert a világot már ősidők óta bennem volt.”⁴⁰

---

³⁵ SZÁNTÓ György, *A nagy század tükré = Erdélyi csillagok. Arcképek Erdély szellemi múltjából*. Az Erdélyi Helikon íróinak tíz éves találkozója alkalmára, Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Társaság, 1935, 170.

³⁶ *Bábel tornya* (első kiadás: 1926), *A földgömb* (1929) *A bölcső* (1929).

³⁷ SZÁNTÓ György, *Weimari árnyjáték – A beszélő festmény*, Bp., Magvető, 1963, 269.

³⁸ Lásd: Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének levele Szántó Györgynek, Bp., 1960, PIM Kéziratár, V. 5790/129/4. Természetesen elfoglalja méltó helyét a szövetség antológiájában is, amelyben korai elbeszéléseiből hármát is felvettek, lásd: *Óda a fényhez. Vak és gyengénlátó költők és írók antológiája*, szerk. KÖRMENDI Lajos, Bp., Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, 1992, 339–358.

³⁹ SZÁNTÓ György levele unokatestvérének, a későbbi írónak, Neubauer Pálnak, Vágújhely, 1917. április 12., PIM Kéziratár, V. 5790/12. E gondolat továbbfejlődését lásd: „Életet művészet nélkül el tudunk képzelni, művészetet élet nélkül nem. [...] A művészet nem holdkóros metafizika, nem hit, hanem élő valóság. [...] Az önmagáért élő művészet zavaros agyrem.” (SZÁNTÓ György, *Vallomás a művészetéről*, Literatura, 1933, 14–16, idézve: *Kulturális közegek. Médiumok a 20. század első felében Magyarországon*, szerk. BEDNANICS Gábor, BÓNUS Tibor, Bp., Ráció, 2005, 28–30.

⁴⁰ SZÁNTÓ György önvallomása, Erdélyi Helikon, 1929/7, 547.

SZENT SEBESTYÉN

Szántó György: *Szent Sebestyén (illusztráció a Sebastianus útja elvégzett című könyvben)*

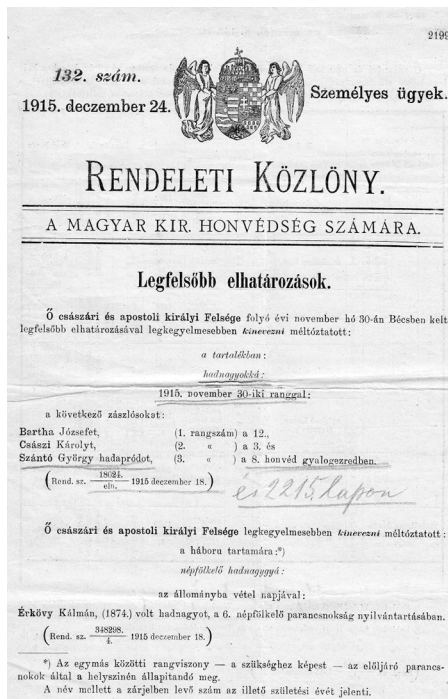
Megfigyelő állomás: Nyiregyháza. Barak száma: .....

Előjegyzési lap.

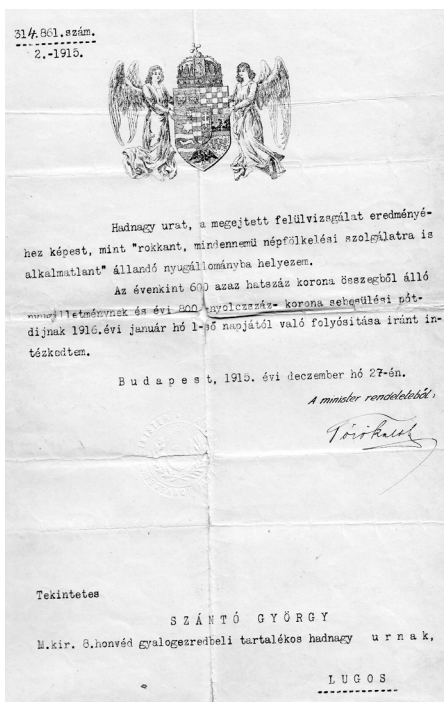
Neve: <i>Szántó György</i>	Növédékbe jutott: Év, hó, nap: <i>1915. V. 22.</i>
Születési éve és helye: <i>1893 Nagyhely</i>	Fogyatéka jutott: Év, hó, nap:
Anamnesis: Diagnosis: <i>Publ. salpet formis amarusi l. d.</i>	

*A hepatica jobb oldalán nem látható felül
jellel magyarázható és a kóros nyílás, valószínűleg
nem idegrendszeri eredetű, mivel az illato' ex utero
nem látható nem látható.*

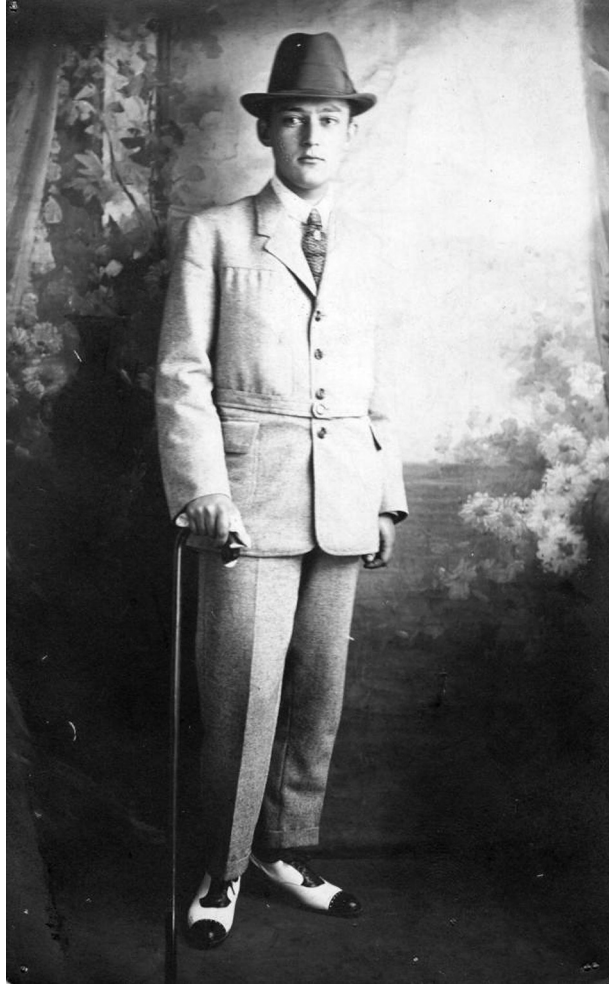
Orvosi Előjegyzési lap, 1915. május 22., PIM Kézirattár V. 5790/260/2

Rendeleti közlöny címdoldala, 1915. december 24., PIM Kézirattár V. 5790/260/5

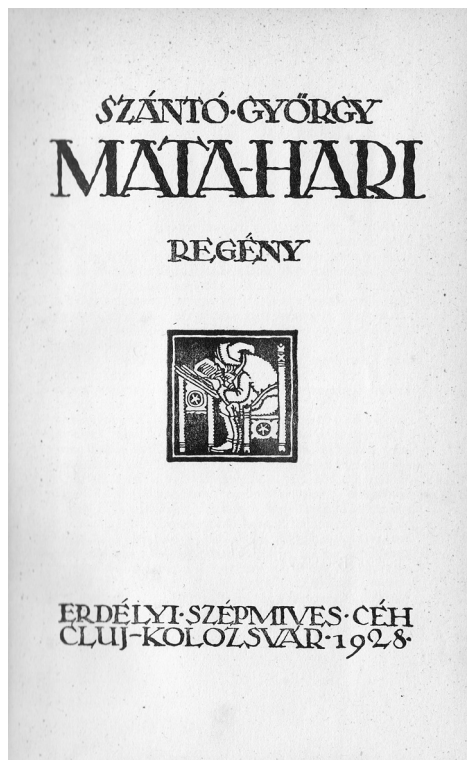
Leszerelési okmány, 1915. december 27.,
PIM Kézirattár V. 5790/260/4

Budapest, 1917

Feleségével friss házasként Bécsben, 1921

A Mata Hari című regény címlapja

VAKOK SZÖVETSEGE

BUDAPEST, XIV., HERMINA-UT 7.

Tagsági igazolvány

Törzkönyvi szám: ..... 2060. ....

Név: ..... Szántó György. ....

Foglalkozás: ..... Író. ....

Vallás: ..... izr. ....

Lakás: ..... II Garas u. 12. ....

Született: ..... Vágújhely. ....

..... 1893. június 7. ....

Dr. Takács

P. H.

titkár

elnök

A Vakok Szövetsége tagsági igazolványa, 1948, PIM Kézirattár V. 5790/257/7

DEBRECENI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
SZEMKLINIKA
Igazgató: KETTESY ALADÁR
egyetemi tanár,
az orvostudományok doktora
Telefon: 42-37, - 284.221

Debrecen, 1956, febr. 25

Szántó György úrnak
Budapest.

Leveléből valóban úgy látom, hogy sem gyógykezelésnek, sem műtési beavatkozásnak nincs lehetősége.

De mivel levél alapján nehéz határozott véleményt mondani, felkérem, sziveskedjék e levél alapján Budapesten szemel megvizsgálása céljából Dr. Aczél György alezredes-szemorvosnál jelentkezni (IX, Gyáli-út 17, Katonai Repülő Kórház, Szemosztály). Dr. Aczél régi munkatársam, minden felvilágosítást meg fog adni. A vizsgálat díjtalan. Csak abban az esetben jöjjön Debrecenbe, ha Aczél dr javasolja.

Kettesy Aladár

Kettesy Aladár levele Szántó Györgynek, 1956. febr. 25., PIM Kézirattár V. 5790/260/17